



Crna Gora

Uprava za bezbjednost hrane, veterinu
i fitosanitarne poslove

Adresa: Serdara Jola Piletića br.26,
81000 Podgorica, Crna Gora
tel: +382 20 201 945
fax: +382 20 201 946
www.ubh.gov.me

Na osnovu člana 36 Zakona o državnoj upravi ("Sl. list CG", br. 78/2018), a u vezi sa primjenom čl. 5 i 40 Zakona o zdravstvenoj zaštiti bilja ("Sl. list RCG", br. 28/2006 i "Sl. list CG", br. 28/2011 i 48/2015), Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, donosi

TEHNIČKE SMJERNICE ZA IZDAVANJE BILJNIH PASOŠA U PROIZVODNJI RASADA POVRĆA

1. CILJ OBAVLJANJA ZDRAVSTVENOG PREGLEDA

Vegetativni djelovi za umnožavanje povrća i rasad povrća (u daljem tekstu: rasad povrća) mogu se **premještati** sa mjesta proizvodnje samo ako je na osnovu izvršenog **fitosanitarnog pregleda** izdat **biljni pasoš**, radi sljedljivosti, odnosno praćenja porijekla pošiljke.

Premještanje je svako prenošenje ili prevoženje rasada povrća **van mjesta proizvodnje na teritoriji Crne Gore**.

Proizvođač koji je dobio dozvolu za izdavanje biljnih pasoša obavlja zdravstveni pregled rasada povrća. Ovaj pregled obuhvata zdravstveni pregled rasada povrća ili reprezentativnog uzorka, supstrata za uzgoj, ambalaže u kojoj je pakovano, a po potrebi i prevoznog sredstva u kojem se prevozi.

Zdravstveni pregled se obavlja u cilju provjere prisustva **karantinski štetnih organizma, štetnih organizama za koje su propisane posebne mjere i regulisanih nekarantinski štetnih organizama iznad propisanih pragova**.

Dozvolu za izdavanje biljnog pasoša izdaje organ uprave na osnovu zahtjeva proizvođača.

2. NAČIN OBAVLJANJA ZDRAVSTVENOG PREGLEDA

Zdravstveni pregled se vrši nad izdvojenim partijama (lotovima) – rasada povrća koje su iste biljne vrste, proizvedene od istih sjemenskih partija, tretirana na isti način i u isto vrijeme (istog dana posijane, kalemljene itd).

Svaku partiju rasada povrća treba detaljno pregledati radi otkrivanja prisustva štetnih organizma. Veličina minimalnog broj biljaka odnosno jedinice uzorka koje treba pregledati, utvrđuje se na osnovu standarda ISPM br. 31 o metodologiji za uzorkovanje pošiljki.

Pregled treba započeti opštim ispitivanjem mjesta proizvodnje radi provjere generalnog stanja vitalnosti rasada povrća.

Ako se uoče simptomi propadanja biljaka ili druge anomalije rasta, obojenosti i sl., te partije treba pregledati sa posebnom pažnjom.

Treba pažljivo pregledati lišće (lice i naličje) na prisustvo insekata u bilo kojoj razvojnoj fazi.

Biljke treba protresti zbog prisustva imaga *B. tabaci*, potražiti mine (*Liriomyza* spp., *Tuta absoluta*, *Keiferia lycopersicella*), mednu rosu, čađavice, lezije, hlorotične mrlje, žutilo itd.

Obratiti pažnju na vektore - cikade (vektori 'Candidatus Phytoplasma solani'), bijele leptiraste vaši i tripse (vektori virusa).

Preporuka je da se u proizvodnju rasada povrća postave klopke za insekte (žute ljepljive ploče).

Takođe je neophodno pregledati korove u blizini mjesta proizvodnje.

3. VRIJEME OBAVLJANJA VIZUELNOG ZDRAVSTVENOG PREGLEDA

Vizuelni pregled odnosno uzorkovanje za vizuelni pregled treba obaviti u odgovarajuće vrijeme, zavisno od kulture.

Za kalemljene i pincirane biljke najprikladnije vrijeme za pregled i uzorkovanje je 10 dana nakon kalemljenja i pinciranja.

4. POSTUPCI U SLUČAJU SUMNJE NA PRISUSTVO ŠTETNIH ORGANIZAMA

U slučaju sumnje na prisustvo karantinski štetnih organizama i štetnih organizama za koje su propisane posebne mjere, odgovorno lice proizvođača, **bez odlaganja, obavještava o sumnji fitosanitarnog inspektora/Upravu** i vrše se inspekcijski pregledi i uzorkovanje radi laboratorijskog ispitivanja.

Fitosanitarni inspektor će za sumnjivu partiju i druge rizične partije **narediti odgovarajuće mjere do pristizanja rezultata laboratorijskih analiza.**

U slučaju sumnje prisustva regulisanih nekarantinski štetnih organizama iznad propisanih pragova, vrši se, po potrebi uzorkovanje i laboratorijsko ispitivanje, i sprovode odgovarajuće fitosanitarne mjere.

U slučaju prisustva ekonomski štetnih organizama primjenjuju se odgovarajuće fitosanitarne mjere u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti bilja, Zakonom o sjemenskom materijalu poljoprivrednog bilja i Pravilnikom o proizvodnji i stavljanju u promet vegetativnih djelova za umnožavanje povrća i rasada povrća.

5. UZORKOVANJE BILNOG MATERIJALA

Uzorci za laboratorijsku analizu uzimaju se u slučaju znakova prisustva štetnih organizama koji se ne mogu identifikovati ili ako biljke pokazuju neuobičajene promjene ili deformacije.

Vizuelni pregled ne smatra se dovoljnim za mnoge štetne organizme koji mogu biti prisutni u latentnoj fazi i/ili ih je teško otkriti kod mlade biljke (bakterije, fitoplazme), pa se uzorkovanje i laboratorijsko ispitivanje u ovom slučaju, vrši i bez prisustva simptoma bolesti.

Veličina uzorka zavisi od intenziteta zaraze, laboratorijske metode, biologije štetnog organizma i mogu se uzorkovati djelovi biljke ili čitave biljke. Ako se uzorkuju kompletne biljke postoji mogućnost ispitivanja više potencijalnih štetnih organizama.

Svako mjesto uzimanja uzorka i uzorak treba pojedinačno označiti u rasadniku: broj uzorka, mjesto, datum, biljna vrsta, sorta (ako je relevantno) i broj partije.

Uzorkovani materijal treba održavati u dobrom stanju i stavljanjem u plastične vrećice zajedno sa komadom upijajućeg papira, koji je vlažan ako su biljni dijelovi suvi, a suv za vlažne dijelove bilja (kako bi se izbjeglo truljenje).

Za biljke sa korijenjem u supstratu upijajući papir nije potreban.

Uzorke odraslih insekata, larvi, lutki i jaja treba staviti u dobro zatvorene posude sa alkoholom.

Živi organizmi se šalju u laboratoriju zajedno sa biljnim materijalom u odgovarajućim posudama (plastične, staklene sa zatvaračem).

6. VISINA NAKNADE ZA OBAVLJANJE INSPEKCIJSKOG FITOSANITARNOG PREGLEDA

Fitosanitarna inspekcija vrši fitosanitarne preglede rasada povrća, najmanje jednom godišnje, a po potrebi i uzorkovanje za laboratorijska ispitivanja (član 5 Pravilnika o načinu obavljanja pregleda, uslovima i načinu izdavanja biljnog pasoša "Sl. list CG", br. 21/21).

Za fitosanitarni pregled rasada povrća koji se premješta, na mjestu proizvodnje proizvođač koji nema dozvolu za izdavanje biljnog pasoša plaća naknadu u visini od 70 eura, za svaki obavljeni pregled (Pravilnik o visini naknade za fitosanitarni pregled bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom („Sl. list CG“ br. 15/14).

Za fitosanitarni pregled rasada povrća koji se premješta, na mjestu proizvodnje proizvođač koji ima dozvolu za izdavanje biljnog pasoša ne plaća naknadu u visini od 70 eura, za obavljeni pregled.

7. TROŠKOVI LABORATORIJSKIH ANALIZA

U slučaju sumnje na prisustvo karantinski štetnih organizama, štetnih organizama za koje su propisane posebne mjere ili regulisanih nekarantinski štetnih organizama iznad propisanih pragova, odgovorno lice za zdravlje bilja proizvođača, obavještava fitosanitarnog inspektora koji uzorkuje biljni materijal radi laboratorijskog ispitivanja. Fitosanitarna inspekcija vrši najmanje jednom godišnje fitosanitarni pregled rasada povrća, a po potrebi i uzorkovanje za laboratorijska ispitivanja.

Troškove laboratorijskih analiza snosi proizvođač u slučaju kada je rezultat laboratorijske analize pozitivan, u suprotnom troškove laboratorijskih analiza snosi Uprava (član 55 Zakona o zdravstvenoj zaštiti bilja („Sl. list RCG“ br. 28/06 i „Sl. list CG“ br. 28/11 i 48/15).

8. PREVENTIVNE HIGIJENSKJE MJERE PRILIKOM ZDRAVSTVENIH PREGLEDA I UZORKOVANJA

Radi sprječavanja širenja štetnih organizama prilikom vršenja zdravstvenih pregleda i uzorkovanja, treba **preduzeti sve neophodne preventivne mjere predostrožnosti**, kao što je nošenje zaštitne odjeće, rukavica, dezinfekcija čizama, itd.

Rukavice se moraju mijenjati između različitih grupa bilja, a sva upotrijebljena oprema za uzorkovanje mora se dezinfekovati između različitih partija.

9. PRIJAVA PROIZVODNJE I VOĐENJE EVIDENCIJE O PROIZVODNJI

Proizvođači rasada povrća, u obavezi su na osnovu člana 24 Zakona o zdravstvenoj zaštiti bilja („Sl.list RCG” br. 28/06 i „Sl. list CG” br. 28/11 i 48/15) da:

- 1) vode detaljnu evidenciju o proizvodnji i prometu bilja;
- 2) vode i redovno dopunjavaju plan mjesta gdje se bilje gaji, skladišti, čuva i upotrebljava;
- 3) obavljaju redovne vizuelne zdravstvene preglede na propisan način;
- 4) odmah obavijeste organ uprave, odnosno nadležnog inspektora o svim neuobičajenim pojavama i povećanom obimu štetnih organizama, simptomima ili drugim promjenama na bilju, kao i o proizvodnji i pojavi zabranjenih biljnih vrsta;
- 5) prijave organu uprave sve promjene podataka koji se vode u Registru;
- 6) svake godine prijave organu uprave, odnosno nadležnom inspektor obim i mjesto proizvodnje;
- 7) da sprovode naložene fitosanitarne mjere, sarađuju sa organom uprave i nadležnim inspektorom u sprovođenju zdravstvene zaštite bilja;
- 8) čuvaju dokumentaciju najmanje godinu dana.

Evidencija iz navedene tačke 1 o proizvodnji i prometu bilja, uključujući i podatke o kupljenom sjemenu za proizvodnju, premještanju na drugo mjesto, zdravstvenim pregledima, štetnim organizmima, sumnji na njihovo prisustvo, laboratorijskim analizama, tretiranjima i dr., vodi se u vidu knjige na Obrascu 1 koji je propisan Pravilnikom o načinu vođenja evidencije o proizvodnji, preradi i prometu bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom ("Sl. List CG", br. 19/13 39/13 i 60/2019) i dat je i u prilogu ove tehničke smjernice i u skladu je sa Zakonom o sjemenskom materijalu poljoprivrednog bilja. Evidencija o preduzetim hemijskim mjerama zaštite void se u skladu sa Zakonom osredstvima za zaštitu bilja.

Godišnja prijava obima i mjesta proizvodnje bilja podnosi se na Obrascu 2 koji je takođe propisan Pravilnikom o načinu vođenja evidencije o proizvodnji, preradi i prometu bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom i dat je i u prilogu ove tehničke smjernice.

Godišnjom prijavom smatra se i prijava za stručnu kontrolu u skladu sa Zakonom o sjemenskom materijalu poljoprivrednog bilja (Pravilnik o proizvodnji i stavljanju u promet vegetativnih djelova za umnožavanje povrća i rasada povrća "Sl. list CG", br. 38/2015 i 76/2018), koja se Upravi podnosi najkasnije pet dana nakon zasnivanja ciklusa proizvodnje i data je na Obrascu 3.

10. ŠTETNI ORGANIZMI KOJI SE KONTROLIŠU U ZAŠTIĆENOM PROSTORU

✓ POLIFAGNI ŠTETNI ORGANIZMI:

Insekti: *Bemisia tabaci*, *Liriomyza bryoniae*, *Liriomyza huidobrensis*, *Liriomyza sativae*, *Liriomyza trifolii*

✓ U PROIZVODNJI RASADA KUPUSA:

Tomato spotted wilt virus

✓ U PROIZVODNJI RASADA PAPRIKE:

Insekti: *Leucinodes orbonalis*

Bakterije (uključujući fitoplazme): ‘*Candidatus Phytoplasma solani*’, *Ralstonia solanacearum*, *Xanthomonas euvesicatoria*, *Xanthomonas gardneri* *Xanthomonas perforans*, *Xanthomonas vesicatoria*

Virusi i viroidi: Potato spindle tuber viroid, Tomato infectious chlorosis virus, Tomato spotted wilt virus, Tomato yellow leaf curl virus

✓ **U PROIZVODNJI RASADA DINJE (PIPUNA):**

Virusi - Cucumber vein yellowing virus, Cucurbit yellow stunting disorder virus, Tomato spotted wilt virus

✓ **U PROIZVODNJI RASADA KRASTAVCA:**

Virusi - Cucumber vein yellowing virus, Cucurbit yellow stunting disorder virus, Tomato ringspot virus, Tomato spotted wilt virus

✓ **U PROIZVODNJI RASADA TIKVICA I BUNDEVA:**

Virusi - Cucumber vein yellowing virus, Cucurbit yellow stunting disorder virus, Tomato spotted wilt virus

✓ **U PROIZVODNJI RASADA ZELENE SALATE:**

Virusi - Cucurbit yellow stunting disorder virus, Tomato infectious chlorosis virus, Tomato spotted wilt virus

✓ **U PROIZVODNJI RASADA PARADAJZA:**

Insekti - *Keiferia lycopersicella*, *Leucinodes orbonalis*, *Tuta absoluta*

Bakterije (uključujući fitoplazme) - *Clavibacter michiganensis* subsp. *michiganensis*, 'Candidatus phytoplasma solani', *Ralstonia solanacearum*, *Xanthomonas euvesicatoria*, *Xanthomonas gardneri*, *Xanthomonas perforans*, *Xanthomonas vesicatoria*

Virusi i viroidi - Potato spindle tuber viroid, Tomato infectious chlorosis virus, Tomato ringspot virus, Tomato spotted wilt virus, Tomato yellow leaf curl virus, Pepino mosaic virus

✓ **U PROIZVODNJI RASADA PLAVOG PATLIDŽANA:**

Insekti - *Keiferia lycopersicella*, *Leucinodes orbonalis*, *Tuta absoluta*

Bakterije (uključujući fitoplazme) - 'Candidatus Phytoplasma solani', *Ralstonia solanacearum*,

Virusi i viroidi - Potato spindle tuber viroid, Tomato spotted wilt virus

SIMPTOMI I UZORKOVANJE ZA IDENTIFIKACIJU KARANTINSKI ŠTETNIH ORGANIZAMA ¹

INSEKTI

Bemisia tabaci

Na lišću napadnutih biljaka se razvijaju hlorotične pjege, može se uočiti i medna rosa i gljive čađavice. Uvijanje lišća, žutilo, mozaik ili žutilo nerava mogu ukazivati na prisustvo virusa koje prenosi *B. tabaci*. Na naličju lišća mogu se uočiti razvojni stadijumi vaši, pa ga treba pažljivo pregledati. Kada se biljke protresu može se uočiti let imaga. Za praćenje *B. tabaci* mogu koristiti žute ljepljive ploče, koje treba postaviti 20-30 cm iznad bilja.

¹ Za sve karantinski štetne organizme informacije o biljkama domaćinima, biologiji, otkrivanju i identifikaciji sa fotografijama mogu se naći na web stranici EPPO-a <http://www.eppo.int> i <https://gd.eppo.int/>



<https://gd.eppo.int>

***Liriomyza huidobrensis*, *Liriomyza sativae*, *Liriomyza trifolii* i *Liriomyza bryoniae*/Diptera: Agromyzidae**

Mineri lista iz roda *Liriomyza* su polifagne vrste koje najviše oštećuju krastavce, paradajz, plavi patlidžan i tikvice, ali i mnoge druge vrste povrća i cvijeća.

Oštećenja na listovima najpre izazivaju ženke u periodu ishrane i ovipozicije, kada legalicom probadaju epidermis, usljed čega se na listovima javljaju bijele pjege. Glavne štete izazivaju larve, hraneći se parenhimom lista ispod gornjeg epidermisa pri čemu nastaju simptomi – mine. Ovakva oštećenja smanjuju asimilacionu površinu lista, a u slučaju prisustva većeg broja mina list se suši, a može nastupiti sušenje cijele biljke u početnim fazama razvoja.

Odstranjivanjem prvih napadnutih listova i uništavanjem djelova i ostataka napadnutih biljaka, može se spriječiti širenje napada. U staklenicima i plastenicima se mogu koristiti žute lepljive ploče koje privlače odrasle muve, za praćenje i smanjenje brojnosti. Hemijsko suzbijanje se primjenjuje u više navrata u periodu leta muve.



<https://gd.eppo.int>

***Tuta absoluta* (EPPO A2 lista)**

Na lišću napadnutog bilja vidljive su upadljive mine i galerije, a kasnije listovi nekrotiraju. Na mladim biljkama preferira vršne pupoljke. Odrasli su aktivni noću a tokom dana se kriju u lišću, a mogu se pratiti i postavljanjem klopki sa specifičnim feromonima i žutih ljepljivih ploča.



<https://gd.eppo.int>

Keiferia lycopersicella

Prvi i drugi larveni stadijum se hrani kao miner lišća, dok kasniji stadijumi luče svilenkaste niti kojima umotavaju lišće a mogu ulaziti i u stabljike. Za imaga koja su dužine 9–12 mm koriste se klopke sa specifičnim feromonima *K. lycopersicella*.



<https://gd.eppo.int>

Bactericera cockerelli (psilida krompira/psilida paradajza)

Napada brojne vrste gajenog bilja iz familije *Solanaceae* (paradajz, papriku, patlidžan).

Karakteristični simptomi na nadzemnim djelovima su usporen rast, hloroza i uvijanje listova, formiranje velikog broja sitnih plodova lošeg kvaliteta. Još veći značaj ima kao prenosilac bakterije „*Candidatus Liberibacter solanacearum*“.



<https://gd.eppo.int>

***Leucinodes orbonalis* (EPPO A1 lista)**

Simptomi se uočavaju na odraslim biljkama. Prvi simptomi koji se mogu uočiti su oštećenja cvijeta od ishrane latvi. Na plodovima se mogu uočiti rupice nastale ubušivanjem larvi radi pupacije. Uvenue lišća može biti evidentno u slučaju jake infestacije.



BAKTERIJE (uključujući fitoplazme)

Clavibacter michiganensis subsp. michiganensis

Simptomi se pojavljuju tek kod starijih biljaka, pa je potrebno uzorkovanje i laboratorijsko ispitivanje na latentne infekcije. Treba uzorkovati kompletne biljke (stotinu biljaka na 20 000 biljaka ili po partiji).



<https://gd.eppo.int>

Candidatus Phytoplasma solani (stolbur krompira)

Candidatus Phytoplasma solani se prenosi cikadama kao što je *Hyalesthes obsoletus*. Ne prenosi se sjemenom i najčešće je nema na mladim biljkama, a lako se prenosi kalemljenjem.

Lišće razvijeno prije zaraze postaje zelenkasto-žuto, posebno na rubovima koji se mogu uvijati prema gore, dok su novonastali listovi žuti i sitni, a stabljike tanke u vršnom dijelu, ali zadebljale na mjestima infekcije. Pojačan je razvoj bočnih izdanaka, što biljci daje žbunast izgled.

Treba pregledati lišće na prisustvo simptoma i obratiti pažnju na prisustvo vektora. Gdje je potrebno, treba uzeti uzorke za laboratorijska ispitivanja.



<https://gd.eppo.int>

***Ralstonia solanacearum* (rase 1 i 3)**

Prouzrokovatelj je smeđe truleži krtola krompira i bakterijskog uvenuća krompira i paradajza.

U ranim fazama bolesti, prvi vidljivi simptomi bakterijskog uvenuća obično se vide na lišću biljaka u vidu uvenuća najmlađih listova na krajevima grana tokom najtoplijeg dijela dana, a biljke se mogu oporaviti noću. Ako su ekološki uslovi povoljni za razvoj patogena (optimalna temperatura 35–37 ° C za rasu 1 i 27 ° C za rasu 3) cijela biljka može brzo uvenuti i osušiti se, dok u nepovoljnijim uslovima dolazi do zaostajanja u razvoju i stvaranja velikog broja adventivnih korijenova na stabljici. Na presjeku stabljike uočava se smeđa boja vaskularnog tkiva, a na poprečnom presjeku mogu se javiti kapi bijelog ili žućkastog bakterijskog eksudata.

Uzorkuju se biljke sa simptomima uvelosti, po mogućnosti u najtoplije doba dana. Može se poprečno presjeći stabljika sumnjivih biljaka i staviti je u šolju sa bistrom vodom da bi se uočilo curenje bakterijskog eksudata. Kompletne biljke se šalje u laboratoriju. Bakterija se može širiti vodom za navodnjavanje pa, po potrebi treba uzeti uzorke vode (500 ml) za laboratorijsko ispitivanje.

Kod nepovoljnijih uslova za razvoj ili kod otpornijih sorti dolazi do skrivenih zaraza, što je jedan od najvažnijih načina širenja, pa je potrebno uzorkovati i laboratorijski ispitati i biljke bez simptoma prisustva patogena.

Glavne biljke domaćini su krompir (*Solanum tuberosum* L) i paradajz (*Solanum lycopersicum* L), a značajna je i za papriku (*Capsicum annuum* L), plavi patlidžan (*Solanum melongena* L), duvan (*Nicotiana* L).



<https://www.seminis-us.com>

<https://plantpath.ifas.ufl.edu>

<https://vegetablegrowersnews.com>



<http://ephytia.inra.fr/en/C>

<https://infonet-biovision.org>

<https://onlinelibrary.wiley.com>

Xanthomonas euvesicatoria*, *Xanthomonas vesicatoria*, *Xanthomonas gardneri*, *Xanthomonas perforans
(EPPO A2 lista, EU RNQP (Annex IV))

Na zaraženom lišću se javljaju vlažne lezije nepravilnog oblika, isprva zelene, a kasnije postaju smeđe i nekrotične.



VIRUSI I VIROIDI

Pospiviroidi - latentni viroid Columnea, viroid vretenavosti krtola krompira (Potato spindle tuber viroid), viroid vijugavosti vrha paradajza i viroid hlorotične patuljivosti paradajza

Vjerovatno neće biti simptoma na mladim biljkama, jer se simptomi pojavljuju tek kad se biljke približe zrelosti. Vizuelni pregled mladih biljaka nije relevantan. Treba uzeti uzorke različitih partija radi laboratorijskih ispitivanja. Dovoljno je uzeti uzorke lišća, najviše 25 listova po uzorku. Za partiju veličine 200–5000 biljaka treba uzeti 2, a za partiju od više od 5000 biljaka 3 uzorka. Uzorke treba transportovati i čuvati na niskoj temperaturi, ali ne nižoj od 4°C.



Virus žutila nerava krastavca / Cucumber vein yellowing virus (EPPO A2 lista)

Širok je raspon simptoma, od hlorotičnog šarenila do žutila nerava, diskoloracije nerava i kržljivosti ili bez simptoma. Prenosi ga *B. tabaci*.

Obratiti pažnju na prisustvo simptoma žutila i diskoloracije nerava i prisustvo i štetu uzrokovanu vektorom *B. tabaci*. Kada je potrebno uzeti uzorke za laboratorijska ispitivanja, različitih partija (uključujući različite dijelove biljaka ili cijele biljke).

Cucurbit yellow stunting disorder virus (EPPO A2 lista)

Biljke pokazuju simptome žutila koje započinje kao međunervna mrlja na starijim listovima, a pojačava se starenjem lišća uz zaostajanje u razvoju. Prenosi ga *B. tabaci*.

Obratiti pažnju na prisustvo simptoma i vektora.

Virus mozaika pepina

Virus izaziva kovrdžavost i hlorozu lišća paradajza. Na paprici uzrokuje žuti mozaik na mladom lišću.

Na mladim biljkama obično nema simptoma pa treba uzeti reprezentativne uzorke različitih partija za laboratorijsko ispitivanje. Dovoljno je uzeti uzorke lišća, najviše 25 listova po uzorku. Uzeti 2 uzorka za partiju 201–5000 biljaka i 3 uzorka za više od 5000 biljaka. Uzorke transportovati i čuvati na nižim temperaturama, ali ne ispod 4 °C.

Virus infektivne hloroze paradajza /Tomato infectious chlorosis virus (EPPO A2 Lista)

Prva naznaka infekcije je simptom međunervnog žutila na starijim listovima. Kako bolest napreduje, žutilo se razvija akropetalno, a lišće zadebljava, postaje krhko i uvija se. Prenosi ga bijela leptirasta vaš *Trialeuroides vaporariorum*.

Virus prstenaste pjegavosti paradajza /Tomato ringspot virus

Simptomi na biljkama paradajza su uvijanje i nekroza na vrhovima mladara. U osnovi mlađih listova razvijaju se smeđi, jasno definisani nekrotični prstenovi i vijugave linije.

Uzorkovanje po potrebi.

Virus bronzavosti paradajza /Tomato spotted wilt virus

Virus može izazvati širok spektar simptoma. Na paradajzu izaziva bronzavost, uvijanje, nekrotične pruge i pjege na lišću. Tamno smeđe pruge pojavljuju se i na peteljka lišća, stabljikama i vršnim djelovima mladara i biljke zaostaju u razvoju. Kod paprike simptomi su uglavnom kržljivost i žutilo cijele biljke, a na listovima se mogu pojaviti hlorotične pruge ili mozaične nekrotične pjege. Prenose ga tripsi (Thripidae - *Frankliniella occidentalis* Pergande i *Thrips tabaci* Lindeman). Nakon njihovog otkrivanja vrše se odgovarajući postupci tretiranja za efikasno suzbijanje njihove populacije.

S obzirom da se najvjerojatnije neće razviti simptomi na mladim biljkama, treba uzeti reprezentativne uzorke različitih partija radi laboratorijskih ispitivanja. Treba uzeti uzorke lišća sa 6% biljaka u partiji, 10 - 25 listova po uzorku. Uzorke treba transportovati i čuvati na temperaturi 4 - 8 °C.



Virus žućenja i kovrdžavosti lista paradajza /Tomato yellow leaf curl virus

Biljke paradajza zaražene u ranoj fazi ozbiljno zaostaju u razvoju, vršni i aksilarni izdanci su uspravni, a listovi smanjeni i deformisani. Listovi koji se razvijaju ubrzo nakon infekcije savijaju se nadolje, dok su kasnije razvijeni listovi izrazito hlorotični i deformisani, sa ivicama savijenim nagore i kovrdžanjem između nerava. Prenosi ga *B. tabaci*.

S obzirom da se vjerovatno simptomi neće razviti na mladim biljkama, treba uzeti reprezentativne uzorke različitih partija radi laboratorijskih ispitivanja. Uzeti uzorke lišća, najmanje 10 listova po partiji. Uzorke treba transportovati i čuvati na niskoj temperature, ali ne nižoj od 4°C.



Virus smeđe naboranosti ploda paradajza / Tomato Brown Rugose Fruit Virus

Kod paradajza na listu se javljaju hloroza, mozaik i mrlje sa povremenim sužavanjem listova. Nekrotična mjesta mogu se pojaviti na stabljikama, čašici i peteljka. Na plodu se pojavljuju žute ili braon mrlje, sa simptomima naboranosti, deformacije i nepravilno sazrijevanje. Na paprici simptomi su deformacije lista, žućenje i mozaik. Plodovi paprike su deformisani, sa žutim ili smeđim površinama ili zelenim prugama.



Virus kovrdžavosti lista paradajza New Delhi/Tomato leaf curl New Delhi Virus

Uzrokuje sistemske infekcije kod domaćina, a rani simptomi su vidljivi na najmlađim gornjim dijelovima biljke – kovrdžavost i deformacije lišća. Kod tikvica se javlja diskoloracija, hloroze u vidu pjega ili oko lisnih nerava, praćene uvijanjem lišća nagore i opšta hloroza starijih listova. Na biljkama paradajza javlja se uvijanje lišća na vršnim dijelovima biljke slični simptomima infekcije virusom žućenja i kovrdžavosti lista paradajza i drugim begomovirusima, a u kasnijim infekcijama mogu se primijetiti hlorotične pjege.

11. POSEBNI FITOSANITARNI USLOVI IZ LISTE IV.A.

U skladu sa Pravilnikom o načinu obavljanja pregleda, uslovima i načinu izdavanja biljnog pasoša ("Sl. list CG", br. 21/2021) pregledom se provjerava se da li je bilje, biljni proizvodi i objekti pod nadzorom ispunjavaju posebne fitosanitarne uslove iz Liste IV.A.

1. Mašine i vozila koji se upotrebljavaju za poljoprivredu ili šumarstvo	Mašine ili vozila: (a) se premještaju sa područja koje je slobodno od štetnog organizma <i>Ceratocystis platani</i> , kako su utvrdila nadležna tijela u skladu s relevantnim Međunarodnim standardima za fitosanitarne mjere,
--	--

	ili (b) su očišćeni prije premještanja iz zaraženog područja očišćeni i sa njih su uklonjeni zemlja i ostaci bilja.
--	--

2. Bilje za sadnju sa korijenjem, gajeno na otvorenom	Službena izjava da je za mjesto proizvodnje poznato da je slobodno od <i>Clavibacter sepedonicus</i> (Spieckermann and Kottho) Nouioui et al. i <i>Synchytrium endobioticum</i> (Schilb.) Percival.
---	---

12. Bilje sa korijenom, namijenjeno sadnji, Capsicum spp., Solanum lycopersicum L. i Solanum melongena L., osim onog koje se sadi u skladu sa članom 4 stav 7 tačka 1 Pravilnika o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje krompirovih cistolikih nematoda (Sl. list CG br. 43/10) *	Službena izjava u kojoj je navedeno da su odredbe propisa za borbu protiv <i>Globodera pallida</i> (Stone) Behrens i <i>Globodera rostochiensis</i> (Wollenweber) Behrens zadovoljene.
13. Bilje za sadnju Capsicum annuum L., Solanum lycopersicum L., Musa L., Nicotiana L., i Solanum melongena L., osim sjemena.	Službena izjava da: (a) je bilje porijeklom iz područja za koja je poznato da je slobodno od <i>Ralstonia solanacearum</i> (Smith) Yabuuchi et al. emend. Safni et al., ili (b) simptomi zaraze štetnim organizmom <i>Ralstonia solanacearum</i> (Smith) Yabuuchi et al. emend. Safni et al. nijesu primijećeni na bilju na mjestu proizvodnje od početka posljednjeg cijelog vegetacionog perioda.
14. Bilje sa korijenom, namijenjeno sadnji, gajeno na otvorenom, Allium porrum L., Asparagus officinalis L., Beta vulgaris L., Brassica spp. i Fragaria L. i lukovice, krtole i rizomi, gajeno na otvorenom, Allium ascalonicum L., Allium cepa L., Dahlia spp., Gladiolus Tourn. ex L., Hyacinthus spp., Iris spp., Lilium spp., Narcissus L. i Tulipa L., osim	Moraju postojati dokazi da su odredbe propisa za borbu protiv <i>Globodera pallida</i> (Stone) Behrens i <i>Globodera rostochiensis</i> ² Wollenweber) Behrens zadovoljene.

² Crna Gora je slobodna od: ***Clavibacter sepedonicus***, ***Synchytrium endobioticum***, ***Globodera pallida*** i ***Globodera rostochiensis*** i ***Ralstonia solanacearum*** na osnovu sprovedenog posebnog nadzora od strane nadležnog organa uprave

	<p>bilja lukovica, krtola i rizoma koje se sade u skladu sa član 4 stav 7 tač. 1 i 3 Pravilnika o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje krompirovih cistolikih nematoda (Službeni list CG br. 43/10)</p>	
15.	<p>Bilje za sadnju iz familija Cucurbitaceae i Solanaceae, osim sjemena, porijeklom sa područja:</p> <p>(a) za koja nije poznato da se na njima pojavljuje štetni organizam <i>Bemisia tabaci</i> Genn. ili drugi vektori virusa kovrdžavosti lista paradajiza New Delhi (Tomato leaf curl New Delhi Virus)</p> <p>(b) za koja je poznato da se na njima pojavljuje štetni organizam <i>Bemisia tabaci</i> Genn. ili drugi vektori virusa kovrdžavosti lista paradajiza New Delhi (Tomato leaf curl New Delhi Virus)</p>	<p>Službena izjava da:</p> <p>(a) bilje potiče sa područja za koje je poznato da je slobodno od virusa kovrdžavosti lista paradajiza New Delhi ili</p> <p>(b) na bilju tokom cijelog vegetacionog ciklusa nisu uočeni simptomi zaraze virusa kovrdžavosti lista paradajiza New Delhi.</p> <p>Službena izjava da:</p> <p>(a) bilje potiče sa područja za koje je poznato da je slobodno od virusa kovrdžavosti lista paradajiza New Delhi, ili</p> <p>(b) na bilju tokom cijelog vegetacionog ciklusa nisu uočeni simptomi zaraze virusa kovrdžavosti lista paradajiza New Delhi, i</p> <p>i. službenim inspekcijskim pregledima vršenim u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma <i>Bemisia tabaci</i> Genn. i drugih vektora virusa kovrdžavosti lista paradajiza New Delhi utvrđeno je da je proizvodna jedinica slobodna od tih štetnih organizama, ili</p> <p>ii. bilje je podvrgnuto odgovarajućem tretmanu, kako bi se osiguralo da je slobodno od <i>Bemisia tabaci</i> Genn i drugih vektora virusa kovrdžavosti lista paradajiza New Delhi.</p>

12. MJERE ZA SPREČAVANJE PRISUSTVA REGULISANIH NEKARANTINSKI ŠETNIH ORGANIZAMA (RNQP) NA REPRODUKCIJONOM SADNOM MATERIJALU POVRĆA

Vizuelni pregled

Proizvođač pod službenim nadzorom nadležnog tijela vrši provjere i preduzima druge radnje kako bi se osiguralo da:

(a) bilje tokom vizuelnog pregleda barem izgleda praktično slobodno od štetnih organizama iz tabele koja je data u nastavku;

(b) sve biljke na kojima su u uzgojnoj fazi uočeni vidljivi znakovi ili simptomi štetnih organizama iz tabele podvrgnute su odgovarajućem postupku tretiranja čim su se ti znakovi ili simptomi pojavili ili su, prema potrebi, uklonjene.

Proizvođač pod službenim nadzorom nadležnog tijela, sprovodi provjere i preduzima druge radnje kako bi osiguralo da su ispunjeni zahtjevi iz tabele, koji se odnose na odgovarajuće RNQP i bilje za sadnju:

Bakterije		
RNQP ili simptomi koje oni uzrokuju	Bilje za sadnju	Zahtjevi
<i>Clavibacter michiganensis</i> ssp. <i>michiganensis</i> (Smith) Davis et al.	<i>Solanum lycopersicum</i> L.	Bilje je uzgajano iz sjemena koje ispunjava zahtjeve utvrđene u Prilogu V. dijelu E i preduzete su odgovarajuće higijenske mjere zahvaljujući kojima je ostalo slobodno od štetnih organizama.
<i>Xanthomonas euvesicatoria</i> Jones et al.	<i>Capsicum annuum</i> L., <i>Solanum lycopersicum</i> L.	(a) sadnice su uzgajane iz sjemena koje ispunjava zahtjeve utvrđene za sjeme povrća u dijelu E; i (b) mlado bilje držano je u odgovarajućim higijenskim uslovima da bi se spriječila zaraza.
<i>Xanthomonas gardneri</i> (ex Šutič 1957) Jones et al.	<i>Capsicum annuum</i> L., <i>Solanum lycopersicum</i> L.	(a) sadnice su uzgajane iz sjemena koje ispunjava zahtjeve utvrđene za sjeme povrća u dijelu E; i (b) mlado bilje držano je u odgovarajućim higijenskim uslovima da bi se spriječila zaraza.
<i>Xanthomonas perforans</i> Jones et al.	<i>Capsicum annuum</i> L., <i>Solanum lycopersicum</i> L.	(a) sadnice su uzgajane iz sjemena koje ispunjava zahtjeve utvrđene za sjeme povrća u dijelu E; i (b) mlado bilje držano je u odgovarajućim higijenskim uslovima da bi se spriječila

		zaraza
<i>Xanthomonas vesicatoria</i> (ex Doidge) Vauterin et al.	<i>Capsicum annuum</i> L., <i>Solanum lycopersicum</i> L.	(a) sadnice su uzgajane iz sjemena koje ispunjava zahtjeve utvrđene za sjeme povrća u dijelu E; i (b) mlado bilje držano je u odgovarajućim higijenskim uslovima da bi se spriječila zaraza.

Gljive i pseudogljive		
RNQP ili simptomi koje oni uzrokuju	Bilje za sadnju	Zahtjevi
<i>Fusarium</i> Link (anamorfni rod), osim štetnih organizama <i>Fusarium oxysporum</i> f. sp. <i>albedinis</i> (Kill. & Maire) W.L. Gordon i <i>Fusarium circinatum</i> Nirenberg & O'Donnell	<i>Asparagus officinalis</i> L.	(a) i. usjev je vizuelno pregledan u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma tokom sezone uzgoja, uzet je reprezentativni uzorak bilja i nisu uočeni simptomi zaraze štetnim organizmom <i>Fusarium</i> Link; ili ii. usjev je vizuelno pregledan najmanje dva puta u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma tokom sezone uzgoja, biljke sa simptomima zaraze štetnim organizmom <i>Fusarium</i> Link odmah su izdvojene i tokom završnog inspekcijskog pregleda nisu uočeni simptomi zaraze; i (b) izdanci „crowns“ su vizuelno pregledani prije premještanja i nisu uočeni simptomi zaraze štetnim organizmom <i>Fusarium</i> Link.
<i>Helicobasidium brebissonii</i> (Desm.) Donk	<i>Asparagus officinalis</i> L.	(a) i. usjev je vizuelno pregledan u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma tokom sezone uzgoja, uzet je reprezentativni uzorak bilja i nisu uočeni simptomi zaraze štetnim organizmom <i>Helicobasidium brebissonii</i> (Desm.) Donk; ili ii. usjev je vizuelno pregledan najmanje dva puta u

		odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma tokom sezone uzgoja, biljke sa simptomima zaraze štetnim organizmom <i>Helicobasidium brebissonii</i> (Desm.) Donk odmah su izdvojene i tokom završnog inspekcijskog pregleda nisu uočeni simptomi zaraze; i (b) izdanci „crowns“ su vizuelno pregledani prije premještanja i nisu uočeni simptomi zaraze štetnim organizmom <i>Helicobasidium brebissonii</i> (Desm.) Donk.
<i>Stromatinia cepivora</i> Berk.	<i>Allium cepa</i> L., <i>Allium fistulosum</i> L., <i>Allium porrum</i> L.	(a) bilje potiče od sadnica uzgajanih u modulima „module-raised transplants“ koje su rasle u supstratu slobodnom od štetnog organizma <i>Stromatinia cepivora</i> Berk.; ili (b) i. — usjev je vizuelno pregledan u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma tokom sezone uzgoja i nisu uočeni simptomi zaraze štetnim organizmom <i>Stromatinia cepivora</i> Berk.; ili — usjev je vizuelno pregledan u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma tokom sezone uzgoja, biljke sa simptomima zaraze štetnim organizmom <i>Stromatinia cepivora</i> Berk. odmah su izdvojene i tokom dodatnog završnog inspekcijskog pregleda nisu uočeni simptomi zaraze; i ii. bilje je vizuelno pregledano prije premještanja i nisu uočeni simptomi zaraze štetnim organizmom <i>Stromatinia cepivora</i> Berk.
<i>Stromatinia cepivora</i> Berk.	<i>Allium sativum</i> L.	(a) i. usjev je vizuelno pregledan u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma tokom sezone uzgoja i nisu

		<p>uočeni simptomi zaraze štetnim organizmom <i>Stromatinia cepivora</i> Berk.; ili</p> <p>ii. kultura je vizuelno pregledana u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma tokom sezone uzgoja, biljke sa simptomima zaraze štetnim organizmom <i>Stromatinia cepivora</i> Berk. odmah su izdvojene i tokom dodatnog završnog inspekcijskog pregleda nisu uočeni simptomi zaraze; i</p> <p>(b) sadnice ili lukovice „sets“ vizuelno su pregledane prije premještanja i nisu uočeni simptomi zaraze štetnim organizmom <i>Stromatinia cepivora</i> Berk.</p>
<i>Verticillium dahliae</i> Kleb. [VERTDA]	<i>Cynara cardunculus</i> L.	<p>(a) matične biljke potiču od materijala koji je testiran na patogena; i</p> <p>(b) bilje je uzgajano u proizvodnoj jedinici „in a site of production“ za koju su poznate prethodno uzgajane kulture, u kojoj nije zabilježeno pojavljivanje štetnog organizma <i>Verticillium dahliae</i> Kleb; i</p> <p>(c) bilje je vizuelno pregledano od početka posljednjeg cijelog vegetacionog ciklusa u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma i utvrđeno je da je slobodno od simptoma zaraze štetnim organizmom <i>Verticillium dahliae</i> Kleb.</p>

Nematode		
RNQP ili simptomi koje oni uzrokuju	Bilje za sadnju	Zahtjevi
<i>Ditylenchus dipsaci</i> (Kuehn)	<i>Allium cepa</i> L., <i>Allium sativum</i> L.	U slučaju bilja, osim bilja za

Filipjev		<p>komercijalnog proizvodnju:</p> <p>In the case of plants, other than the plants for the production of a commercial crop:</p> <p>(a) usjev je vizuelno pregledan najmanje jednom od početka posljednjeg cijelog vegetacionog ciklusa u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma i nisu uočeni simptomi zaraze štetnim organizmom <i>Ditylenchus dipsaci</i> (Kuehn) Filipjev; ili</p> <p>(b) i. usjev je vizuelno pregledan najmanje jednom od početka posljednjeg cijelog vegetacionog ciklusa u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma i najviše 2 % biljaka pokazivalo je simptome zaraze štetnim organizmom <i>Ditylenchus dipsaci</i> (Kuehn) Filipjev, i</p> <p>ii. bilje za koje je utvrđeno da je zaraženo tim štetnim organizmom odmah je izdvojeno, i</p> <p>iii. zatim je laboratorijskim testiranjima na reprezentativnom uzorku utvrđeno je da je bilje slobodno od tog štetnog organizma; ili</p> <p>(c) bilje je podvrgnuto odgovarajućem hemijskom ili fizičkom postupku tretiranja protiv štetnog organizma <i>Ditylenchus dipsaci</i> (Kuehn) Filipjev i laboratorijskim testiranjima na reprezentativnom uzorku utvrđeno je da je slobodno od tog štetnog organizma.</p> <p>U slučaju bilja za komercijalnu proizvodnju:</p>
----------	--	--

		<p>In the case of plants for production of a commercial crop:</p> <p>(a) usjev je vizuelno pregledan najmanje jednom od početka posljednjeg cijelog vegetacionog ciklusa u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma i nisu uočeni simptomi zaraze štetnim organizmom <i>Ditylenchus dipsaci</i> (Kuehn) Filipjev; ili</p> <p>(b) i. usjev je pregledan najmanje jednom od početka posljednjeg cijelog vegetacionog ciklusa u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma; ii. biljke sa simptomima zaraze štetnim organizmom <i>Ditylenchus dipsaci</i> (Kuehn) Filipjev odmah su izdvojene, i iii. laboratorijskim testiranjima na reprezentativnom uzorku utvrđeno je da je bilje slobodno od tog štetnog organizma; ili</p> <p>(c) bilje je podvrgnuto odgovarajućem fizičkom ili hemijskom postupku tretiranja i laboratorijskim testiranjima na reprezentativnom uzorku utvrđeno je da je slobodno od štetnog organizma <i>Ditylenchus dipsaci</i> (Kuehn) Filipjev.</p>
--	--	--

Virusi, viroidi, virozama slične bolesti		
RNQP ili simptomi koje oni uzrokuju	Bilje za sadnju	Zahtjevi
Virus žute prugavosti poriluka - Leek yellow stripe virus	<i>Allium sativum</i> L.	(a) usjev je vizuelno pregledan najmanje jednom od početka posljednjeg cijelog vegetacionog ciklusa u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma i

		<p>nisu uočeni simptomi zaraze virusom žute prugavosti poriluka; ili</p> <p>(b) usjev je vizuelno pregledan najmanje jednom u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma od početka posljednjeg cijelog vegetacionog ciklusa u kojem je najviše 10 % biljaka pokazivalo simptome zaraze virusom žute prugavosti poriluka, pri čemu su te biljke odmah izdvojene i u završnom inspekcijskom pregledu uočeno je najviše 1 % biljaka sa simptomima zaraze.</p>
Virus žute patuljavosti luka - Onion yellow dwarf virus	<i>Allium cepa</i> L., <i>Allium sativum</i> L.	<p>(a) usjev je vizuelno pregledan najmanje jednom od početka posljednjeg cijelog vegetacionog ciklusa u odgovarajuće vrijeme i nisu uočeni simptomi zaraze virusom žute patuljavosti luka; ili</p> <p>(b) i. usjev je vizuelno pregledan najmanje jednom u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma od početka posljednjeg cijelog vegetacionog ciklusa u kojem je najviše 10 % biljaka pokazivalo simptome zaraze virusom žute patuljavosti luka; i ii. bilje za koje je utvrđeno da je zaraženo tim štetnim organizmom odmah je izdvojeno; i iii. u završnom inspekcijskom pregledu uočeno je najviše 1 % biljaka sa simptomima zaraze tim štetnim organizmom.</p>
Viroid vretenavosti krtola krompira	<i>Capsicum annuum</i> L., <i>Solanum lycopersicum</i> L.	<p>(a) na bilju na mjestu proizvodnje tokom cijelog vegetacionog ciklusa nisu uočeni simptomi bolesti uzrokovani viroidom</p>

		<p>vretenavosti krtola krompira; ili</p> <p>(b) bilje je podvrgnuto službenom testiranju na viroid vretenavosti krtola krompira na reprezentativnom uzorku te je primjenom odgovarajućih metoda tim testovima utvrđeno da je bilje slobodno od tog štetnog organizma.</p>
Virus pjegavosti i uvenuća paradajiza - Tomato spotted wilt tospovirus	<i>Capsicum annuum</i> L., <i>Lactuca sativa</i> L., <i>Solanum lycopersicum</i> L., <i>Solanum melongena</i> L.	<p>(a) bilje je uzgajano u proizvodnoj jedinici „a site of production“ u kojoj se prate relevantni vektori tripsa (<i>Frankliniella occidentalis</i> Pergande i <i>Thrips tabaci</i> Lindeman) i u kojoj se nakon njihovog otkrivanja vrše odgovarajući postupci tretiranja za efikasno suzbijanje njihove populacije; i</p> <p>(b) i. na bilju u proizvodnoj jedinici „a site of production“ tokom aktuelnog tekućeg trenutnog „current“ perioda rasta nisu uočeni simptomi zaraze virusom pjegavosti i uvenuća paradajiza; ili</p> <p>ii. sve biljke u proizvodnoj jedinici „a site of production“ na kojima su tokom aktuelnog perioda rasta uočeni simptomi zaraze virusom pjegavosti i uvenuća paradajiza izdvojeno je, a reprezentativni uzorak bilja koje se premješta testiran je i utvrđeno je da je slobodan od virusa pjegavosti i uvenuća paradajiza</p>
Virus žućenja i kovrčavosti lista paradajiza - Tomato yellow leaf curl virus	<i>Solanum lycopersicum</i> L.	<p>(a) na bilju nisu primijećeni simptomi zaraze virusom žućenja i kovrčavosti lista paradajiza; ili</p> <p>(b) na mjestu proizvodnje nisu primijećeni simptomi zaraze virusom žućenja i kovrčavosti</p>

		lista paradajza
--	--	-----------------

Osim toga, sprovode se provjere i preduzimaju druge radnje kako bi osiguralo da su ispunjeni sledeći zahtjevi:

Bakterije		
RNQP ili simptomi koje oni uzrokuju	Bilje za sadnju	Zahtjevi
<i>Clavibacter michiganensis</i> ssp. <i>michiganensis</i> (Smith) Davis et al.	<i>Solanum lycopersicum</i> L.	Bilje je uzgajano iz sjemena koje ispunjava zahtjeve utvrđene u Prilogu V. dijelu E ³ i preduzete su odgovarajuće higijenske mjere zahvaljujući kojima je ostalo slobodno od štetnih organizama.
<i>Xanthomonas euvesicatoria</i> Jones et al.	<i>Capsicum annuum</i> L., <i>Solanum lycopersicum</i> L.	(a) sadnice su uzgajane iz sjemena koje ispunjava zahtjeve utvrđene za sjeme povrća u dijelu E ^{4 5} ; i (b) mlado bilje držano je u odgovarajućim higijenskim uslovima da bi se spriječila zaraza.
<i>Xanthomonas gardneri</i> (ex Šutić 1957) Jones et al.	<i>Capsicum annuum</i> L., <i>Solanum lycopersicum</i> L.	(a) sadnice su uzgajane iz sjemena koje ispunjava zahtjeve utvrđene za sjeme povrća u dijelu E ^{6 7} ; i

3

i. sjeme je dobijeno odgovarajućim metodom ekstrakcije kiselinom ili ekvivalentnom metodom i potiče sa područja za koja je poznato da su slobodna od *Clavibacter michiganensis* ssp. *michiganensis* (Smith) Davis et al.;

ili

ii. u okviru vizuelnih pregleda sprovedenih u proizvodnoj jedinici u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma tokom cijelog vegetacionog ciklusa nisu uočeni simptomi bolesti uzrokovane *Clavibacter michiganensis* ssp. *michiganensis* (Smith) Davis et al.;

ili

iii. sjeme je podvrgnuto službenom testiranju na *Clavibacter michiganensis* ssp. *michiganensis* (Smith) Davis et al. reprezentativnog uzorka i primjenom odgovarajućih metoda tim testovima je utvrđeno da je sjeme slobodno od štetnog organizma.

⁴ na *Capsicum annuum* L.

(a) sjeme potiče sa područja za koja je poznato da su slobodna od štetnog organizma *Xanthomonas euvesicatoria* Jones et al.;

ili

(b) u okviru vizuelnih pregleda bilja u odgovarajuće vrijeme za otkrivanje štetnog organizma tokom cijelog vegetacijskog ciklusa nisu uočeni simptomi bolesti uzrokovane *Xanthomonas euvesicatoria* Jones et al.;

ili

(c) primjenom odgovarajućih metoda reprezentativni uzorak sjemena podvrgnut je službenom testiranju na *Xanthomonas euvesicatoria* Jones et al i tim je testovima utvrđeno da je sjeme slobodno od *Xanthomonas euvesicatoria* Jones et al.

⁵ na *Solanum lycopersicum* L.

(a) sjeme je dobijeno odgovarajućom metodom ekstrakcije kiselinom; i

(b) sjeme potiče sa područja za koja je poznato da su slobodna od *Xanthomonas euvesicatoria* Jones et al.;

ili

(c)

i. u okviru vizuelnih pregleda bilja sprovedenih u odgovarajuće vrijeme tokom cijelog vegetacionog ciklusa nisu uočeni simptomi bolesti uzrokovane *Xanthomonas euvesicatoria* Jones et al.

ili

ii. primjenom odgovarajućih metoda reprezentativni uzorak sjemena podvrgnut je službenom testiranju na *Xanthomonas euvesicatoria* Jones et al. i tim je testovima utvrđeno da je sjeme slobodno od *Xanthomonas euvesicatoria* Jones et al.

⁶ na *Capsicum annuum* L.

		(b) mlado bilje držano je u odgovarajućim higijenskim uslovima da bi se spriječila zaraza.
<i>Xanthomonas perforans</i> Jones et al.	<i>Capsicum annuum</i> L., <i>Solanum lycopersicum</i> L.	(a) sadnice su uzgajane iz sjemena koje ispunjava zahtjeve utvrđene za sjeme povrća u dijelu E ^{8 9} ; i (b) mlado bilje držano je u odgovarajućim higijenskim uslovima da bi se spriječila zaraza
<i>Xanthomonas vesicatoria</i> (ex Doidge) Vauterin et al.	<i>Capsicum annuum</i> L., <i>Solanum lycopersicum</i> L.	(a) sadnice su uzgajane iz sjemena koje ispunjava zahtjeve utvrđene za sjeme povrća u dijelu E ^{10 11} ; i

(a) sjeme potiče sa područja za koja je poznato da su slobodna od *Xanthomonas gardneri* (ex Šutić) Jones et al.;

ili

(b) u okviru vizuelnih pregleda sprovedenih u odgovarajuće vrijeme tokom cijelog vegetacijskog ciklusa nisu uočeni simptomi bolesti uzrokovane *Xanthomonas gardneri*;

ili

(c) primjenom odgovarajućih metoda reprezentativni uzorak sjemena podvrgnut je službenom testiranju na *Xanthomonas gardneri* i tim je testovima utvrđeno da je sjeme slobodno od *Xanthomonas gardneri* (ex Šutić) Jones et al.

⁷ na *Solanum lycopersicum* L.

(a) sjeme je dobijeno odgovarajućom metodom ekstrakcije kiselinom; i

(b) sjeme potiče sa područja za koja je poznato da su slobodna od *Xanthomonas gardneri* (ex Šutić) Jones et al.;

ili

(c)

i. u okviru vizuelnih pregleda bilja provedenih u proizvodnoj jedinici u primjereno vrijeme tijekom cijelog vegetacijskog ciklusa nisu uočeni simptomi bolesti uzrokovane štetnim organizmom *Xanthomonas gardneri* (ex Šutić) Jones et al.;

ili

ii. primjenom odgovarajućih metoda reprezentativni uzorak sjemena podvrgnut je službenom testiranju na *Xanthomonas gardneri* (ex Šutić) Jones et al. i tim je testovima utvrđeno da je sjeme slobodno od *Xanthomonas gardneri* (ex Šutić) Jones et al.

⁸ na *Capsicum annuum* L.

(a) sjeme potiče sa područja za koja je poznato da su slobodna od *Xanthomonas perforans* Jones et al.;

ili

(b) u okviru vizuelnih pregleda sprovedenih u odgovarajuće vrijeme tokom cijelog vegetacionog ciklusa nisu uočeni simptomi bolesti uzrokovane *Xanthomonas perforans* Jones et al.;

ili

(c) primjenom odgovarajućih metoda reprezentativni uzorak sjemena podvrgnut je službenom testiranju na *Xanthomonas perforans* Jones et al. i tim testovima je utvrđeno da je sjeme slobodno od *Xanthomonas perforans* Jones et al.

⁹ na *Solanum lycopersicum* L.

(a) sjeme je dobijeno odgovarajućom metodom ekstrakcije kiselinom; i

(b) sjeme potiče sa područja za koja je poznato da su slobodna od *Xanthomonas perforans* Jones et al.;

ili

(c)

i. u okviru vizuelnih pregleda sprovedenih u odgovarajuće vrijeme tokom cijelog vegetacionog ciklusa nisu uočeni simptomi bolesti uzrokovane *Xanthomonas perforans* Jones et al.;

ili

ii. primjenom odgovarajućih metoda reprezentativni uzorak sjemena podvrgnut je službenom testiranju na *Xanthomonas perforans* Jones et al. i tim je testovima utvrđeno da je sjeme slobodno od *Xanthomonas perforans* Jones et al.

¹⁰ na *Capsicum annuum* L.

(a) sjeme potiče sa područja za koja je poznato da su slobodna od *Xanthomonas vesicatoria* (ex Doidge) Vauterin et al.;

ili

(b) u okviru vizuelnih pregleda sprovedenih u odgovarajuće vrijeme tokom cijelog vegetacionog ciklusa nisu uočeni simptomi bolesti uzrokovane *Xanthomonas vesicatoria* (ex Doidge) Vauterin et al.;

ili

		(b) mlado bilje držano je u odgovarajućim higijenskim uslovima da bi se spriječila zaraza.
--	--	--

Virusi, viroidi, virozama slične bolesti i fitoplazme

RNQP ili simptomi koje oni uzrokuju	Bilje za sadnju	Zahtjevi
Viroid vretenavosti krtola krompira	<i>Capsicum annuum</i> L., <i>Solanum lycopersicum</i> L.	(a) na bilju na mjestu proizvodnje tokom cijelog vegetacionog ciklusa nisu uočeni simptomi bolesti uzrokovani viroidom vretenavosti krtola krompira; ili (b) bilje je podvrgnuto službenom testiranju na viroid vretenavosti krtola krompira na reprezentativnom uzorku te je primjenom odgovarajućih metoda tim testovima utvrđeno da je bilje slobodno od tog štetnog organizma.
Virus pjegavosti i uvenuća paradajza - Tomato spotted wilt tospovirus	<i>Capsicum annuum</i> L., <i>Lactuca sativa</i> L., <i>Solanum lycopersicum</i> L., <i>Solanum melongena</i> L.	(a) bilje je uzgajano u proizvodnoj jedinici u kojoj se prate relevantni vektori tripsa (<i>Frankliniella occidentalis</i> Pergande i <i>Thrips tabaci</i> Lindeman) i u kojoj se nakon njihovog otkrivanja vrše odgovarajući postupci tretiranja za efikasno suzbijanje njihove populacije; i (b) i. na bilju u proizvodnoj jedinici tokom tekućeg perioda rasta nisu uočeni simptomi zaraze virusom pjegavosti i uvenuća paradajza; ili ii. svo bilje u proizvodnoj jedinici na kojem su tokom perioda rasta uočeni simptomi zaraze virusom

(c) primjenom odgovarajućih metoda reprezentativni uzorak sjemena podvrgnut je službenom testiranju na *Xanthomonas vesicatoria* i tim je testovima utvrđeno da je sjeme slobodno od *Xanthomonas vesicatoria* (ex Doidge) Vauterin et al.

¹¹ na *Solanum lycopersicum* L.

(a) sjeme je dobijeno odgovarajućom metodom ekstrakcije kiselinom; i

(b) sjeme potiče sa područja za koja je poznato da su slobodna od *Xanthomonas vesicatoria* (ex Doidge) Vauterin et al.;

ili

(c)

i. u okviru vizuelnih pregleda sprovedenih u odgovarajuće vrijeme tokom cijelog vegetacionog ciklusa nisu uočeni simptomi bolesti uzrokovane *Xanthomonas vesicatoria* (ex Doidge) Vauterin et al.;

ili

ii. primjenom odgovarajućih metoda reprezentativni uzorak sjemena podvrgnut je službenom testiranju na *Xanthomonas vesicatoria* i tim je testovima utvrđeno da je sjeme slobodno od štetnog organizma *Xanthomonas vesicatoria* (ex Doidge) Vauterin et al.

		pjegavosti i uvenuća paradajza izdvojeno je, a reprezentativni uzorak bilja koje se premješta testiran je i utvrđeno je da je slobodan od virusa pjegavosti i uvenuća paradajza
Virus žućenja i kovrdžavosti lista paradajza - Tomato yellow leaf curl virus	<i>Solanum lycopersicum</i> L.	(a) na bilju nisu primijećeni simptomi zaraze virusom žućenja i kovrdžavosti lista paradajza; ili (b) na mjestu proizvodnje nisu primijećeni simptomi zaraze virusom žućenja i kovrdžavosti lista paradajza

13. OBRAZAC I SADRŽAJ BILJNOG PASOŠA

Biljni pasoš se izrađuje na odgovarajućoj podlozi za štampanje, pod uslovom da se jasno razlikuje od drugih informacija ili etiketa koje se nalaze na istoj podlozi.

Biljni pasoš treba da je lako vidljiv i jasno čitljiv, a informacije na njemu nepromjenljive i trajne.

Sadržaj biljnog pasoša propisan je Pravilnikom o načinu obavljanja pregleda, uslovima i načinu izdavanja biljnog pasoša "Sl. listuCG", br. 21/2021).

Tehničke smjernice se donose u cilju edukacije proizvođača rasada povrća za sticanje znanja neophodnog za postupak dobijanja ovlaštenja za izdavanje biljnih pasoša i kao informativni materijal za rad fitosanitarnih inspektora.

Obrađivači:

Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja:

Tamara Popović, načelnica

Gordana Fuštić, savjetnica

Maja Petrović, savjetnik

Zorka Prljević, pomoćnik direktora

Broj:

Datum: 05.07.2021.godine

Vesna Daković
DIREKTORICA

EVIDENCIJA O BILJU, BILJNIM PROIZVODIMA I OBJEKTIMA POD NADZOROM

PODACI O DRŽAOCU BILJA:

Naziv držaoca bilja:	
Sjedište:	
Adresa:	Telefon:
Jedinstveni registarski broj (FITO-broj):	
Ime i prezime odgovornog lica za zdravstvenu zaštitu bilja:	

PODACI O PROIZVODNJI U _____ godini:

Datum podnošenja prijave godišnje proizvodnje bilja	
Vrsta bilja	
Broj katastarske parcele	
Površina	
Količina proizvodnje	
Polazni reproduktivni materijal (naziv, kategorija, sorta, hibrid)	
Porijeklo polaznog reproduktivnog materijala	
Vrijeme sjetve, sadnje, kalemljenja, berbe, otkupa	
Predusjev	
Datum zdravstvenog pregleda	
Utvrđeno prisustvo štetnih organizama (vizuelno)	
Utvrđeno prisustvo štetnih organizama (laboratorijski)	
Preduzete fitosanitarne mjere	
Vrijeme, način i sredstvo suzbijanja štetnih organizama	U skladu sa Zakonom o sredstvima za zaštitu bilja Obrazac 4.
Namjena: - prodaja profesionalnim proizvođačima - za lične potrebe - prodaja neprofesionalnim proizvođačima - otkup ili skladištenje	

Potpis odgovornog lica za zdravstvenu zaštitu bilja

Potpis držaoca bilja/odgovornog lica u pravnom licu

PRIJAVA GODIŠNJE PROIZVODNJE

Naziv i sjedište odnosno ime i adresa držaoca bilja:

Jedinstveni registarski broj (FITO-broj): _____

Godina za koju se podnosi prijava: _____

Telefon (fiksni/mobilni): _____

Kooperant: DA ☐ NE ☐

Ime i prezime ili naziv držaoca bilja u kooperaciji:

Ime i prezime odgovornog lica za zdravstvenu zaštitu bilja:

**Sadni materijal jednogodišnjeg ili dvogodišnjeg ukrasnog bilja i povrća (rasad, lukovice, krtole),
hmelja i saksijskog bilja**

Vrsta sadnog materijala	Biljna vrsta	Sorta hibrid	Podloga	Datum zasnivanja proizvodnje	Količina prijavljene proizvodnje(kg/kom)	Katastarska opština	Broj katastarske parcele	Površina m ²

Datum: _____

Potpis odgovornog lica za zdravstvenu zaštitu
bilja

Potpis držaoca bilja/odgovornog lica u pravnom licu

M.P.

Obrazac 3

Naziv i sjedište dobavljača: _____

Jedinstveni registrski broj dobavljača: _____

Ime i prezime, JMBG i adresa kooperanta: _____

Evidencioni broj kooperanta: _____

Proizvodna površina (K.O. i br. k.p.) _____

EVIDENCIJA O PROIZVODNJI

vegetativnih dijelova za umnožavanje i rasada povrća

redni broj	vrsta	sorta	podloga	porijeklo i godina proizvodnje upotrijebljenog materijala	količina upotrijebljenog materijala	način proizvodnje i agrotehničke mjere	datum zasnivanja proizvodnje	količina proizvedenih vegetativnih dijelova za umnožavanje rasada povrća
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Datum: _____

M. P.

(potpis)

(ime i prezime odgovornog lica)

Evidencija o upotrebi sredstava za zaštitu bilja										
Ime i prezime i broj legitimacije korisnika sredstva za zaštitu bilja:										
Površina (m ²), lokacija (katastarska parcela/GPS koordinate) i lokalni naziv parcele:										
Godina:										
Biljna vrsta:										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Redni broj tretiranja	Datum tretiranja	Vrijeme (čas) tretiranja	Opisati fazu razvoja biljne vrsta ¹	Štetni organizam (bolesti, štetočine, korovi)	Trgovačko ime pesticida	Upotrebljena količina preparata (u litrima, mililitrima, kilogramima, gramima)	Upotrebljena količina radnog rastvora (u litrima)	Karenca u danima	Datum berbe	Napomena
1										
2										
3										
4										
5										
¹ Primjeri faza razvoja: nicanje, razvoj listova, cvjetanje, formiranje ploda i slično										

